

MEDEDELINGEN VAN
DE BRYOLOGISCHE WERKGROEP DER
KON. NED. NAT. HIST. VERENIGING

22e jaargang no 3/4, 1968 (verschenen maart 1969)

Redacteur: Drs. E. C. H. Kolvoort,
Arnhemsestraatweg 25 B, Velp (G.)

Administrateur: S. Groenhuijzen,
Achillesstraat 10^{III}, Amsterdam - Z.

Abonnementsgelden door storting op
Gemeente Giro G 183 (via postgiro 13 500)

DE NAJAARSEXCURSIE 1968

in de omgeving van Leiden

F. Bos

F. Sollman

In de loop van vrijdagavond 20 september kwam een groep deelnemers in het jeugdbuitencentrum "De Korte Vliet" aan. De plannen voor de komende dagen werden besproken.

Voor zaterdagmorgen stond een bezoek aan het landgoed "De Raaphorst" te Wassenaar op het programma. Dit gebied is een bezit van de koninklijke familie. Wij bezochten het bosgedeelte rechts van de ingang. Het bos is door zijn ouderdom in vergaande mate ontkalkt, hetgeen aan de mosflora duidelijk te zien is. De volgende kalkmijdende soorten werden o.a. gevonden:

Leucobryum glaucum, *Dicranum undulatum* (= *D. polysetum*), *Mnium hornum* en *Plagiothecium undulatum*.

Toen we hier uitgezocht waren, gingen we naar de Seringenberg. Hier was door Barkman (litt. 1) *Rhodobryum roseum* (kapselend!) gevonden. Dit mos werd echter niet teruggevonden.

Onderweg werd nog even vluchtig een aardig weitzje geïnventariseerd. De Seringenberg is een kunstmatige heuvel, die met sering en beplant is. Buiten de paden is het door overvloedig aangebracht prikkeldraad onbegaanbaar gemaakt. We moesten ons zodoende tot het pad en naaste omgeving beperken. De hellingen van de heuvel leverden o.m. een serie *Plagiothecium*-soorten op (bv. *Plagiothecium laetum* en *P. ruthei*).

De draaiende weg omhoog gaf als beloning een fraai uitzicht op de omgeving.

Op de muren van het gebouwtje op de top groeiden o.a. *Grimmia pulvinata* (kapselend), *Tortula ruralis* var. *ruralis* en het muurvarentje (*Asplenium ruta-muraria*). Vanaf het koepeltje hadden we een uitzicht op de omgeving. Duidelijk was in de verte de derde strandwal (Voorschoten-Rijswijk) te onderkennen. De tussenliggende strandvlakte is voornamelijk als weiland in gebruik. De laagste delen van de Raaphorst lopen door tot op deze strandvlakte. Dit deel werd door tijdgebrek niet bezocht.

Na van het vergezicht op de Seringenberg genoten te hebben, begon de terugtocht. Een gedeelte aan de voet van de heuvel werd nog even geïnventariseerd. Besloten werd daarna om vast een eind op weg te gaan naar het excursiegebied van de middag, nl. de duinen ten zuiden van Katwijk aan Zee.

In het begin van de middag kwam de karavaan auto's bij het infiltratiegebied ten zuiden van Katwijk aan Zee aan. Daar voegden zich Dirkse en het echtpaar Loode nog bij de groep.

Door een roestig draaihek betraden we het infiltratiegebied. Het terrein maakt op het oog een nogal armzalige indruk, maar dit blijkt bij nadere beschouwing toch erg mee te vallen. Op een noordhelling vonden we o.a. *Rhodobryum roseum* en *Rhytidiadelphus triquetrus*. Beide soorten waren nogal verdroogd, zoals trouwens veel mossen in dit terrein.

Het ingevoerde water is blijkbaar niet al te schoon. Enkele lege bezinkingsbassins gaven althans de indruk van een vloeiveld van een aardappelmeelfabriek.

Via een paadje langs de bezinkingsmeren, kwamen we in een bijna geheel dood populierenbosje. Hier werden o.a. *Metzgeria furcata* en *Frullania dilatata* gevonden.

We gingen nu westelijker en bereikten een verlaten akkertje, waarop leuke vondsten gedaan werden. Door drangwater was het terreintje duidelijk vochtig geworden.

Op het dunne laagje slib hadden zich o.a. gevestigd: *Riccia crystallina*, *Marchantia polymorpha* en de paddestoel *Omphalina hepatica* (opgave J. Frencken). Verder de planten: *Rumex maritimus*, *Juncus bufonius* ssp. *ambiguus* en *Chenopodium rubrum* var. *humile*. Het geheel is een nogal vaak voorkomende fase voor kwelplekken met een sliblaagje in een storingsmilieu met een verslechte bodemstructuur. Dergelijke terreintjes bleken hier nogal zeldzaam te zijn, waarschijnlijk door het geringe reliëf in het terrein. Dit in tegenstelling tot het nog te bezoeken duingebied Meyendel, nabij Den Haag. Er werd nu in een forse mars in zuidwestelijke richting doorgelopen.

Onderweg werd nog even gestopt bij de zeer fraaie duinrooshellingen, totdat de groep weer bij elkaar was. Frencken en enige andere achterblijvers hadden nl. ter plaatse een paddestoel gedetermineerd, die *Lepiota excoriata* bleek te heten.

Toen we bij een staaltje van Duitse architectuur aangekomen waren, bleken daarop zelfs mossen te groeien. Gezien werden o.a. *Grimmia apocarpa* (var. *apocarpa*) en *Grimmia pulvinata*.

Langs het spoorbaantje keerden we terug naar ons beginpunt. Onderweg werd uit een bezinkingsbassin nog een pluk beekmos (*Leptodictium riparium*) gevist en wel de vorm *trichopodium*. Iedereen ging nogal uitgewaaid in de richting van de auto's terug. De kopgroep dook echter niet zover van de uitgang plotseling naar beneden. Hier bleek het levermos *Ptilidium ciliare* aanwezig te zijn, voor het Duindistrict een zeer fraaie vondst. Het geheel vormde een flinke pol op een laag, oppervlakkig uitgelopen hellinkje. 's Avonds werden we rondgeleid in het labyrint van het Rijks-herbarium te Leiden. Hier kregen we verschillende historische en moderne bryologische werken alsook tijdschriften ter inzage. Tijdens de koffie werden de mossen bekeken, die Touw had verzameld in Thailand. Hier lag ook enig mooi te verteren "Sphagnumvoer" voor de doorbijters. Direct hierna hield hij een boeiende lezing over dit land, waarbij ook andere aspecten van Thailand belicht werden.

's Avonds laat keerden we naar ons bivak terug.

Op zondagmorgen gingen we met de karavaan auto's op pad naar de Haagse Waterleiding Duinen (Pan 26). Bij de ingang werden we opgewacht door Van der Werf, die ons verder begeleidde. De indruk van dit terrein is een geheel andere, dan die van de duinen ten zuiden van Katwijk aan Zee.

Dit duingebied nabij Den Haag heeft meer reliëf, ook is er meer begroeiing van o.a. heesters. De infiltratiebassins zijn hier ook minder storend dan de Katwijkse. De vreemde situatie doet zich hier voor, dat de hellingen vochtiger waren dan de dalen. Dit wordt veroorzaakt door het drangwater uit de hoger gelegen bassins. Er vindt een regeneratie plaats van een vochtige duinbegroeiing. Deze begroeiing herinnerde op sommige plaatsen aan een Schoenetum. De Schoenus zelf heeft zich echter pas op twee plaatsen gevestigd. De *Parnassia* stond in volle glorie. De eerste vochtige plek was al direct de moeite waard. *Pellia endiviaefolia* kwam hier o.a. in redelijke hoeveelheden voor. De *Bryum*, die hier veel stond, bleek later *Bryum pseudotriquetrum* te zijn. Dit alles groeide tezamen met de duinrus (*Juncus alpino-articulatus* ssp. *atricapillus*), die op enkele vochtige plaatsen optimaal voorkwam.

Verder werden in dit gebied een aantal *Riccardia*'s verzameld: *Riccardia multifida*, *R. pinguis*, terwijl Roorda nog *Riccardia sinuata* bleek te hebben verzameld. We bleven de zomen van het drangwatergebied volgen en passeerden allerlei plasjes benevens een aantal karresporen in verschillende ontwikkelingsstadia. Uit één van de vochtige *Calamagrostis*-veldjes kwam zelfs nog een pluk *Leptobryum pyriforme* te voorschijn, groeiend op een laag modderig wandje in een karrespoor. We liepen om het bassin heen en passeerden af en toe vegetaties waarin *Gentiana cruciata* opviel. Aan het einde van het bassin gingen we verder in oostelijke richting. De kopgroep inspecteerde een lichtelijk overstoven hellinkje en vond daar een aantal te verwachten soorten, o.a. *Encalypta streptocarpa* (= *E. contorta*) en veel *Bryoerythrophyllum recurvirostre*.

Ondertussen hadden enige achterblijvers een kapselende *Fissidens* gevonden op een vochtig plekje, die later *Fissidens adianthoides* bleek te heten.

Na deze leuke vondsten gingen we in de richting van de uitgang. Een deel van de groep wilde nog door het duin afsteken naar de auto's, maar kwam bedrogen uit.

Van der Werf voerde bij het afgesloten hek een one-man-show op. Hij demonstreerde, hoe je een kwartier kunt zoeken naar een sleutel, die op een voor de hand liggende plaats is opgeborgen.

De zondagmiddagexcursie was gepland in de binnenduinrand bij Noordwijkerhout (Duindamse Slag). De laanbomen bij het entree

leverden o.a. *Frullania dilatata* en *Amblystegium serpens* op. Het gebied was nogal rijk aan paddestoelen. Hier ontaardde de excursie bijna in een fotografisch-mycologisch festijn. Dit uitspattinkje was echter toch wel de moeite waard. Gefotografeerd werd hier een fraaie groep van de soort *Gymnopilus spectabilis*. Een heel eind verder werden later nog op één plekje de volgende fungi gevonden:

Helvella crispa, *Helvella lacunosa* en *Geastrum triplex* (alle op-gaven van J. Frencken).

De noordhelling in het dennenbos was zeer de moeite waard. Hier werden o.a. gezien *Eurhyngium striatum*, *Mnium undulatum* en twee soorten *Lophocolea*. Vooral het voorkomen van *Eurhyngium striatum* wijst op een rijke humuslaag. De forse eikvarens (*Polypodium interjectum* Shivas) die hier stonden, duidden hier ook op. Nadat deze helling bryologisch "genomen" was, werd in vrijwel één grote mars doorgelopen naar de door Touw beloofde *Rhytidium rugosum*.

Direct buiten het binnenduïnbos gekomen vonden we het mos, dat tussen de *Hypnum cupressiforme* var. *lacunosum* in eerste instantie over het hoofd werd gezien, maar toen de plant eenmaal gevonden was, toch duidelijk in habitus bleek te verschillen van de *Hypnum*. Deze vondst vormde een waardige afsluiting van deze excursie.

Hierna begon de terugtocht. Afscheid werd genomen op de bij de ingang gelegen parkeerplaats. Een aantal deelnemers, die niet het hele weekend konden komen, waren al eerder vertrokken.

Summary

The article describes details of the usual autumn-excursion held in 1968 in the environments of Leiden.

Four areas were visited: the estate "Raaphorst", a property of the Royal Family, the sanddunes near Katwijk aan Zee and those near The Hague and Noordwijkerhout.

The Saturday evening was spent in the Rijksherbarium at Leiden where historic and modern moss literature was exhibited. Drs. Touw showed mosses collected in Thailand and held a very interesting lecture on his visit to that country.

The flora of the dunes near The Hague was the most interesting due to a higher water content in the soil.

Some of the most interesting mosses found were: *Ptilidium ciliare*,

Riccardia multifida, *R. pinguis*, *R. sinuata*, *Riccia crystallina*,
Pellia endiviaefolia, *Encalypta streptocarpa*, *Eurhynchium striatum*,
Rhytidium rugosum.

Literatuur

1. BARKMAN, J.J.,
 in Nederlands Kruidkundig Archief. Deel 57 (1950).
 p. 311.
2. BOERBOOM, J.H.A.,
 Artikelenserie over het Haagse duingebied, in:
 De Levende Natuur: 61e jrg. (1958), pag. 18 e.v.;
 idem: p. 25 e.v.; 63e jrg. (1960) p. 32 e.v.
3. -----: De vegetatie van Meyendel, in:
 Meded. nr. 39 (1958) van het ITBON. p. 17-46.
4. DOING, H.,
 De buitenplaatsen en bossen langs de binnenduinrand
 van Noord- en Zuid-Holland. In: Natuur en Land-
 schap 16e jrg. no. 4 ('62-'63). pag. 261 e.v.
5. -----: Vegetatie (supplement 2) + gestencilde aanvullingen
 en verbeteringen.
 In: Recreatie en natuurbescherming in het Noord-
 hollands Duinreservaat.
 Uitgave: ITBON meded. nr. 69 C (1964).
6. FABER, F.J.,
 Nederlandse landschappen. Gorkum (1942).
7. LANDWEHR, J. en J.J. BARKMAN,
 Atlas van de Nederlandse bladmossen.
 Bib. K.N.N.V. no. 15 (1966).
8. MARGADANT, W.D.,
 Mossentabel, 3e druk. NJN (1959).
9. WESTHOFF, V.,
 De betekenis van Meyendel als natuurgebied in het
 geheel van het Nederlandse duinlandschap.
 In: ITBON meded. nr. 39 (1958), p. 94-101.

Deelnemerslijst (alfabetisch)

12 Personen, die het gehele weekend konden bijwonen:

F. Bos, mevr. J. Brevé, J. Frencken, S. Groenhuijzen, N. Luitingh, L. Montijn, F. Muller, P. Roorda van Eysinga, F. Sollman, A. Touw & dochtertje Machteld en E. Werner.

21 Personen, die slechts een deel van het weekend bijwoonden:

P. Bakker en mevr. F. Bakker, M. Brand, G. Dirkse, G. Harmsen en mevr. Harmsen, C. Kapel, D. Kreulen, mej. B. van Leeuwen, T. Lommers, W. Loode en mevr. T. Loode en hun zoontje Eelco, W. van Meggelen, P. de Meij, J. Mennema, mej. A. Ort, F. Sluimer, J. van Taanom, S. van de Werf en A. van Wijk.

*

Legenda (bij de soortenlijst)

1. Landgoed "De Raaphorst" te Wassenaar (d.d. 21.9.'68).
 - A. Bosgedeelte ten zuiden van de ingang.
 - B. Seringenberg en stenen gebouwtje op de top.
 - C. Weitje, links van het pad naar de Seringenberg.
2. Duinen ten zuiden van Katwijk aan Zee, met infiltratie (Berkheide). d.d. 21.9.'68.
3. Waterleidingduinen Den Haag, Pan 26. d.d. 22.9.'68.
4. Noordwijkerhout, Duindamse Slag. Grotendeels binnenduïnbos.

OPMERKINGEN:

1. Voor de auteursnamen, zie men: W.D. Margadant - Mossen-tabel 3e druk (1959).
2. ! wil zeggen: kapselend.
3. n wil zeggen: nagedetermineerd, meestal door twee of meer personen.

MUSCI

Amblystegium serpens	
Atrichum undulatum	
Aulacomnium androgynum	
Barbula convoluta	
Barbula fallax	
Barbula unguiculata	
Brachythecium albicans	
Brachythecium rutabulum	
Brachythecium salebrosum	
Brachythecium velutinum	
Bryoerythrophyllum recurvirostre	
Bryum argenteum	
Bryum capillare	
Bryum inclinatum	
Bryum pseudotriquetrum	
Bryum spec.	
Calliergonella cuspidata	
Camptothecium lutescens	
Campylopus fragilis var. pyriformis	
Ceratodon purpureus	
Dicranella heteromalla	
Dicranoweisia cirrhata	
Dicranum polysetum	
Dicranum scoparium	
Ditrichum flexicaule var. densum	
Drepanocladus aduncus	
Encalypta streptocarpa	
Eurhynchium praelongum	
Eurhynchium striatum	
Fissidens adianthoides	
Funaria hygrometrica	
Grimmia apocarpa var. apocarpa	
Grimmia pulvinata	
Hylocomium splendens	
Hypnum cupressiforme	
Hypnum cupressiforme var. lacunosum	
Leptobryum pyriforme	
Leptodictium riparium fo. trichopodium	

1A	1B	1C	2	3	4	
.	x	.	x!	.	x	
x	x	.	.	.	x	
x	x	.	x	.	x	
.	.	x	x	xn	x	
x	x	.	.	.	.	
xn	.	.	.	.	.	
.	.	.	x	x	.	
x!	.	.	x!	.	x!	
.	.	.	x!	.	.	det. Roorda
.	.	.	.	.	x	det. Groenh.
.	.	.	x!n	xn	x!	
.	.	x!	x!	.	.	
.	x	.	x	.	.	
.	.	.	x!	x!	.	
.	.	.	.	x	.	det. Groenh.
.	x	.	.	.	.	
.	.	.	.	x	.	
.	.	.	xn	x	x	
x	.	.	.	.	.	det. Groenh.
x!	x	.	x	x	x!	
x!	.	.	.	.	.	
x	.	.	x!	.	x	
xn	.	.	.	.	.	
x	.	x	x	x	x	
.	.	.	.	xn	x	
.	.	.	.	xn	.	
.	.	.	.	xn	.	
x	x	.	.	.	x	
.	.	.	xn	.	xn	2) noordhelling
.	.	.	.	x!n	.	
x!n	.	.	x!	x!	.	
.	.	.	x!n	.	.	
.	x!n	.	x!n	.	.	
.	.	.	x	.	.	
x	x	.	x	x	x	
x	.	x	x	.	xn	4) open duin
x	.	.	x	xn	.	
.	.	.	.	x	.	det. Groenh.

MUSCI

Leucobryum glaucum	
Mnium affine	
Mnium hornum	
Mnium undulatum	
Orthodontium lineare	
Orthotrichum cf. affine	
Orthotrichum cf. diaphanum	
Plagiothecium curvifolium	
Plagiothecium laetum	
Plagiothecium ruthei	
Plagiothecium sylvaticum	
Plagiothecium undulatum	
Pleurozium schreberi	
Pohlia nutans	
Polytrichum formosum	
Polytrichum juniperinum	
Pseudoscleropodium purum	
Rhacomitrium canescens	
Rhodobryum roseum	
Rhynogostegium confertum	
Rhynogostegium megapolitanum	
Rhytidiadelphus squarrosus	
Rhytidiadelphus triquetrus	
Rhytidium rugosum	
Thuidium tamariscinum	
Tortella flavovirens	
Tortula muralis	
Tortula ruralis var. arenicola	
Tortula ruralis var. ruralis	
Tortula subulata	

1A	1B	1C	2	3	4	
x	.	.	.	.	.	
xn	x	.	.	x	x	
x	x	.	.	.	.	
x	x	.	x	.	x	
x!	.	.	.	.	.	
.	.	.	x	.	.	
x	.	.	x	.	x	
.	x	.	.	.	.	det. Groenh.
.	.	.	.	x	xcf	3) det. Groenh.
.	x!	.	.	.	.	det. Groenh.
.	x cf	.	.	.	.	
x	.	.	.	.	.	
x	.	x	.	.	.	
x!	.	.	.	.	x	
x!	.	.	.	.	.	
x	.	x	x	.	.	
x	.	x	x	x	x	
.	.	.	x	.	.	
.	.	.	x	.	.	
.	.	.	.	.	x	
.	x	.	.	.	x!	
.	.	x	.	.	x	
.	.	.	x	.	.	
.	.	.	.	.	xn	open duin
x	x	.	.	.	x	
.	.	.	x	xn	x	
.	x	.	x	.	.	
.	.	.	x	xn	.	
.	xn	.	x	x	.	1B) gebouwtje
.	.	.	x!	.	xn	2) noordhelling

HEPATICAE

Barbilophozia barbata	
Cephalozia bicuspidata	
Frullania dilatata	
Lophocolea bidentata	
Lophocolea heterophylla	
Lophozia excisa	
Marchantia polymorpha	
Metzgeria furcata	
Pellia endiviaefolia (incl. fo. furcigera)	
Pellia epiphylla	
Ptilidium ciliare	
Riccardia multifida	
Riccardia pinguis	
Riccardia sinuata	
Riccia crystallina	

1A	1B	1C	2	3	4	
.	.	.	x	.	.	
x	.	.	.	.	.	
.	.	.	x	.	x	
x	x	.	.	.	x	
x	x	.	x	x	x	
.	.	.	x	.	.	det. Groenh.
x ♀	.	.	x	.	.	
.	.	.	x	.	.	
.	.	.	x	xn	.	
.	.	.	x	.	.	
.	.	.	xn	.	.	
.	.	.	.	x	.	det. Groenh.
.	.	.	.	xn	.	
.	.	.	.	xn	.	
.	.	.	xn	.	.	